

УДК 009:168.522

«COME ON!»: БЕЗАЛЬТЕРНАТИВНИЙ ВИБІР**Олександр Афанасьєв, Ірина Василенко**

У ювілейній доповіді «Come on!» Римський клуб закликав до нового Просвітництва і холистичного світогляду, щоб створити альтернативну економіку і планетарну цивілізацію як умови порятунку людства. Насамперед потрібен новий світогляд. Він традиційно досліджується і формується філософією, тож вона виходить на передній план у новому Просвітництві і особливо в стратегіях освіти і підготовки фахівців.

Ключові слова: Римський клуб, цілісний світогляд, нове Просвітництво.

Римський клуб в своїй ювілейній доповіді «Come on!» [Come On!,2017] закликав до нового Просвітництва, холистичного світогляду, планетарної цивілізації, альтернативної економіки. На перший погляд, це заклик до чотирьох різних речей, але насправді це різні назви майже одного і того ж або, якщо завгодно, різні ракурси одного і того ж. Все це можна було б виразити формулою: потрібен новий людський світ. Причому ця формула безальтернативна: в теперішньому старому світі з нинішнім світоглядом, просвітництвом і освітою, по-споживацьки орієнтованою економікою, ідеологічним і політичним протиборством людство просто загине, причому дуже скоро.

Світ знаходиться біля небезпечної межі (або вже перейшов її?). Порятунок полягає не в розвитку науки або виробництва, не в генетичних або інформаційних революціях, не в політичних або соціальних трансформаціях. Новий світ повинен початися зі зміни світогляду.

Світогляд традиційно досліджується філософією. У філософії є навіть спеціальна функція – світоглядна. Тому філософія в цих процесах відновлення виходить на передній план. Зрозуміло, і їй потрібно оновлення, як і формам викладання філософії. До речі, на сторінках нашого журналу ці проблеми постійно обговорюються [Borodina, Rybka, 2015]. На кафедрі філософії ОНПУ щорічно проводиться Круглий стіл, де обговорюються актуальні проблеми викладання філософії [5]. Але філософії не під силу самотужки здійснити перебудову світогляду. Тим більше, що ще сильні корені старої матеріалістичної філософії з світоглядним гаслом, що примітивно розуміється: «буття визначає свідомість». Зрозуміло, буття пов'язане зі свідомістю, але не напряму. Зв'язок опосередкований світоглядними цінностями, які формуються багатьма формами суспільної свідомості, способами діяльності і елементами культури, наприклад, релігією, мистецтвом, наукою, сімейним і шкільним вихованням і навіть елементарною побутовою практикою. Все це, як і інші канали впливу, багато в чому пов'язані на матеріальне споживання. Престиж високого рівня матеріального достатку формується і в школі, і в науковому середовищі, і навіть в церкві. Не випадково сучасні світоглядні цінності так сильно пов'язані на матеріальне споживання, якому в кінцевому рахунку служить споживацьки

орієнтована економіка, яка забезпечена відповідною освітою і вихованням фахівців, які в ній працюють, і споживачів, які нею користуються. Критику споживацтва багато філософів вели ще в 60-80-х рр. минулого століття [7], але тоді вона мала переважно моральний характер. Тепер же така економіка загрожує колапсом. Але, щоб щось змінити або хоча б почати зміни, необхідні нові економічні моделі і стратегії, нові стратегії навчання і виховання, а вони без усвідомлення потреби в цьому, без нових світоглядних цінностей неможливі. Індивіду, який занурений в матеріальний світ, стурбований накопиченням і споживанням, який звик до нинішнього порядку, який освічений і вихований в рамках нинішніх світоглядних цінностей, на яких ґрунтується і наука, і економіка, і взагалі всі освітні процеси в школі і в вузі, важко уявити, що можна жити і мислити інакше.

Мислителі часто сперечаються: чи могла людина піти іншим шляхом в своєму розвитку, шляхом, який не призвів би до нинішньої згубної межі? Можливо, і міг би, існують такі уявлення про можливі, але не реалізовані, сценарії непрогресивної еволюції в давньоіндійському дусі. Вони не привели б до глобальної кризи, але і не дали б прогресу і видатних звершень. Однак сталося те, що сталося. І пройдений шлях не можна назвати помилкою, він дав грандіозні результати в науці і техніці, виробництві та споживанні, мистецтві та медицині і т.д. Багато результатів можна було б зберегти і примножити. Але ...

До XVII століття людство майже не розвивалося, накопичувало, так би мовити, інтелектуальні сили. Справжній розвиток почався, мабуть, з століття Просвітництва, коли людина усвідомила резерви і міць свого розуму. Тоді почався бурхливий індустріальний розвиток зі зростаючим споживанням, почався розвиток науки і її додатків. Інформаційне суспільство з казковими технологіями стало закономірним продовженням століття Розуму і Просвітництва. Сучасна філософія, зокрема, філософія постмодернізму, добре осмислила і представила еволюцію людства від століття Розуму до нинішньої кризи. Правда, кращі уми людства вже давно, більше ста років тому, попереджали про суперечливість прогресу, про те, що досягнення розуму можуть використовуватися і використовуються проти людства [Ерн,1991]. Але на тлі найбільших досягнень науки і взагалі прогресу окремі негативні феномени не виглядали небезпечними. Та й зараз значна, якщо не більша, частина населення планети не сприймає нинішню цивілізаційну кризу як близьку і реальну катастрофу. Значною мірою тому потрібно нове Просвітництво з іншими оцінками і людського розуму, і перспектив подальшого буття.

Далеко не всі, навіть освічені люди, розуміють, що проблема не в тому, як виправити окремі недоліки типу очищення екологічно забруднених регіонів, або домовленості про незастосування ядерної зброї, що також, до речі, вельми непросто і що все одно потрібно робити, тільки одне це вже мало допоможе. Проблема в тому, щоб взагалі піти іншим шляхом. А почати потрібно саме зі зміни світогляду.

Аж до недавнього часу людство могло розвиватися, використовуючи безмежні, здавалося б, ресурси. Зараз ці ресурси підійшли до кінця. А головне в тому, що світ, як соціальний, так і особливо природний, заповнений продуктами

перероблених ресурсів. Підраховано, що, якщо всі країни перейдуть на рівень виробництва і споживання розвинених країн, це в десять разів перевищить допустимі навантаження на природу. Подібних підрахунків дуже багато. Тому американський еколог і економіст Герман Дейлі називає нинішній світ повним. Коли ресурсів було багато, а продуктів переробки мало, людина жила в «порожньому» світі. Тепер світ заповнений щерть, а людство живе за правилами колишнього, порожнього світу, тому неминучий колапс, якщо вчасно не схаменитися [Daley, 2002]. Саме цю повноту світу потрібно усвідомити і перейти до іншої моделі життя на основі інших світоглядних орієнтирів: нового Просвітництва, холистичного світогляду, планетарної цивілізації, альтернативної економіки. З них потрібно виходити при побудові нових економічних моделей, нових стратегій освіти і підготовки фахівців всіх напрямків і рівнів.

Особливо важливе нове Просвітництво і холистичний світогляд, оскільки планетарна цивілізація і альтернативна економіка вимагають відповідних моделей, побудованих на нових просвітницьких та світоглядних ідеалах.

У всі просвітницькі та освітні програми необхідно впровадити ідею цілісності: цілісного світу, цілісної людини, цілісної науки. Адже сьогодні все людське знання складається з частин, які не піддаються інтеграції. Ідеї міждисциплінарних і трансдисциплінарних стратегій [Afanasyev, 2016] занадто повільно переходять в практичну площину. Існуюча система освіти і підготовки фахівців з вузькими напрямками з вузькими специфічними знаннями в кращих своїх проявах дає висококваліфікованих фахівців, прекрасно підготовлених до існуючої системи виробництва і науки. Але вона в цілому не відповідає стратегії виживання людства, зокрема, через відсутність цілісності одержуваного знання.

Очевидно, що без вузької спеціалізації в вузах не обійтися, оскільки широка спеціалізація не по плечу («не по голові») нормальній людині. Але також очевидно, що вузька спеціалізація не може бути основою освіти. У цьому сенсі освіта не повинна бути дисциплінарною і спеціалізованою. Дисциплінарними і спеціалізованими можуть бути тільки вузькі професійні знання, вписані в систему широкої, різнобічної освіти.

Освіта повинна нагадувати піраміду: внизу широкий фундамент з загальної освіти, де в рамках цілісності інтегровані знання про культуру, історію, філософію, літературу, перш за все з точки зору загальнолюдських гуманітарних проблем. На цьому базисі повинні ґрунтуватися цілісні уявлення про науку, а на ньому – спеціалізовані знання з окремої наукової дисципліни або відповідного їх комплексу.

Ніяке спеціальне знання не виникає на порожньому місці, воно має історію і передумови в науці, в культурі, в філософії. Ці передумови освічена людина повинна знати. Це дасть їй і культурний, і науковий кругозір і забезпечить розуміння місця своєї спеціальності в цілісному людському знанні.

У престижних університетах, в тому числі технічних, керівництво багато часу приділяє загальноосвітнім курсам, які до спеціальності студентів не мають, на перший погляд, ніякого відношення, наприклад, курсам з літературознавства. У гуманітарних вузах читають курси з загальнотехнічних і природничих дисциплін. Правда, пріоритет всюди віддається гуманітарним

предметам як основі освіти. У цьому сенсі зменшення годин на гуманітарні предмети і навіть їх скорочення, що часом має місце в українських технічних вузах, неприпустимо. Воно суперечить, як би це не звучало патетично, програмі порятунку людства.

З усього сказаного випливає важливий висновок для вузівської діяльності. Слід формувати добре освічену людину, в освіту якої будуть вписуватися її спеціальні знання, а не навпаки: не в спеціальне знання має вписатися освіта [Afanasyev, 2015]. На жаль ця аксіома не видається переконливою багатьом студентам, та й, ніде правди діти, багатьом викладачам, яким здається, що всі дисципліни повинні працювати на спеціальність. Це було можливо, або навіть необхідно, в «порожньому» світі. У сучасному «повному» світі це нонсенс. Тому всі аспекти організаційної та педагогічної роботи, особливо складання навчальних планів і програм повинні бути підпорядковані ідеї доброї різнобічної освіти, куди буде вписуватися вузькоспеціалізоване знання. Цю роботу не можна віддавати на відкуп лише спеціальним і випусковим кафедрам, повинні бути залучені фахівці з філософських, гуманітарних і загальноосвітніх дисциплін. А захист загальноосвітнього рівня випускників проти вузькоспеціалізованих намірів має взяти на себе не тільки керівництво інститутів і університетів, а й держава, зокрема, в особі міністерства освіти і науки.

Принципових заперечень тут не може бути за визначенням, просто виходячи зі стратегії виживання людства. А неприципові, але серйозні заперечення можливі. Їх як мінімум два. Перше: абітурієнти в цілому ряді вузів занадто слабкі для такої стратегії. Друге: в ряді вузів скорочується набір, відповідно доводиться скорочувати викладачів, урізати предмети та ін. Як то кажуть, не до жиру, аби живу. Дійсно, виживання вузів, а, отже, індивідів, як і окремих країн, не менш важливе завдання, ніж виживання людства. Одне без іншого неможливо. Але тому то і потрібне нове Просвітництво, щоб всі зрозуміли не просто важливість, а нагальну необхідність нового світогляду. Тоді і хороші рішення не змусять себе довго чекати.

Список літератури

1. Афанасьев О.І., Василенко І.Л. Трансдисциплінарність та проблема професіоналізму *Філософія та гуманізм*. Наукове видання. Вип 3. Одеса: ОНПУ, 2016. С. 9-17.
2. Афанасьев А.И. Філософія як часть образования в техническом вузе *Матеріали Міжвузівського Круглого Столу «Філософія: сьогодні, завтра й навіщо», 19 листопада 2015 р.* Одеса, 2015. С.26-29
3. Бородіна Н. Філософія у мережі віртуальних освітніх технологій // *Філософія та гуманізм*. 2016. Вип.1(3). – С.24-35.
4. Дейлі Г. Поза зростанням. Економічна теорія сталого розвитку. – К.: Ішелсфера, 2002. – 298 с.
5. Матеріали Міжвузівського Круглого Столу «Філософія: сьогодні, завтра й навіщо», 19 листопада 2015 р. / Відп. за випуск професор Жарких В.Ю. – Одеса, 2015. – 65с.

6. Рибка Н. Інституційний вимір освітнього простору у глобальному інформаційному суспільстві *Філософія та гуманізм.* – 2015. – Вип. 2 (2). – С.70-77.
7. Фромм Э. *Иметь или быть.* – М.: Прогресс, 1990. – 336 с.
8. Эрн В.Ф. *От Канта к Круппу Сочинения* – М.: Правда, 1991. – С.308-319. URL: http://vladimir-ern.narod.ru/Mech-I-Krest/ERN_Mech-i-Krest-04_Ot-Kanta-k-Kruppu.html
9. Come On!: Capitalism, Short-termism, Population and the Destruction of the Planet URL <https://www.clubofrome.org/report/come-on/>

Alexander Afanasyev, Irina Vasilenko

"COME ON!": A NON-ALTERNATIVE CHOICE

The Roman Club, in its anniversary report "On on!", called for a new Enlightenment, a holistic outlook, a planetary civilization, an alternative economy. All this could be expressed by the formula: we need a new human world. This formula is an alternative: in the current world with the current outlook, education and education, consumer-oriented economy, ideological and political confrontation, humanity will die.

A new world must begin with a change in worldview. Worldview is traditionally explored by philosophy. Therefore, philosophy in these processes comes to the fore. But philosophy is not alone in carrying out a restructuring of the outlook, because outlook values are formed by many forms of social consciousness, modes of activity and elements of culture, for example, religion, art, science, family and school education, and even basic household practice. All this, like other channels of influence, is largely related to material consumption. The prestige of a high level of material wealth is formed both in school, in the scientific environment, and even in the church. Material consumption is served by the economy, which is provided with appropriate education and training of professionals and consumers.

Many philosophers have criticized consumerism for a long time, but then it was predominantly moral. Now such an economy is in danger of collapse. To change something we need new economic models, new strategies of education and upbringing, and they are not possible without new worldview values.

Most of the world's population does not view the present civilization crisis as a near and real catastrophe. This is why we need a new Enlightenment, with other estimates, of both the human mind and the prospects of further being.

In all educational and educational programs it is necessary to introduce the idea of integrity: holistic world, holistic man, holistic science. After all, all human knowledge today is made up of non-integrative parts. The ideas of interdisciplinary and transdisciplinary strategies are moving too slowly into the practical realm. The existing system of education and training of specialists in narrow areas with narrow specific knowledge at its best gives highly qualified specialists, well prepared for the existing system of production and science. But it is not in general consistent with the survival strategy of mankind, in particular because of the lack of integrity of the knowledge obtained.

From all of the above it follows an important conclusion for higher education activities. It is necessary to form a well-educated person, whose education will fit his special knowledge, and not vice versa: education should not fit into the special knowledge.

Keywords: Roman club, holistic worldview, new Enlightenment

References

1. Afanasyev O. I., Vasilenko I.L. (2016) Transdisciplinarnist ta problema profesionalizmu [Transdisciplinarity and the problem of professionalism] *Filosofiya ta gumanizm. Naukove vidannya*, Vip. 1(3), Odesa, ONPU, P. 9-17.
2. Afanasiev A.I. (2015) *Filosofiya kak chast obrazovaniya v tehnichestkom vuze* [Philosophy as a part of education in a technical college] *Materiali Mizhvuzivskogo Kruglogo Stolu «Filosofiya: sododni, zavtra y navischo»*, Odesa, P.26-29.
3. Borodina N. (2016) *Filosofiya u merezhi virtualnih osvitnih tehnologiy* [Philosophy in the network of virtual educational technologies] *Filosofiya ta gumanizm. Naukove vidannya*, Vip.1(3), Odesa, ONPU, P.24-35.
4. Daley G. (2002) *Poza zrostanniam. Ekonomichna teoriya stalogo rozvitku* [Out of growth. Economic Theory of Sustainable Development], Ishelsfera, Kiev, , 298p.
5. *Materiali Mizhvuzivskogo Kruglogo Stolu «Filosofiya: sododni, zavtra y navischo»* (2015) / Vidp. za vipusk profesor Zharkih V.Yu. [Materials of the Intercollegiate Round Table "Philosophy: Today, Tomorrow and Why"], Odesa, 65p.
6. Rybka N. (2015) *Institutsiyniy vimir osvitnogo prostoru u globalnomu informatsiynomu suspilstvi* [Institutional dimension of educational space in the global information society] // *Filosofiya ta gumanizm. Naukove vidannya*, Vip. 2(2), ONPU, Odesa, P.70-77.
7. Fromm E. (1990) *Imet ili byit* [To have or to be], Progress, Moscow, 336p.
8. Ern V.F.(1914) *Ot Kanta k Kруппу* [From Kant to Krupp] *Compositions*, Moscow, Pravda, P.308-319. Available at http://vladimir-ern.narod.ru/Mech-I-Krest/ERN_Mech-i-Krest-04_Ot-Kanta-k-Kruppu.html
9. Come On! Capitalism, Short-termism, Population and the Destruction of the Planet (2017) Available at <https://www.clubofrome.org/report/come-on/>

Стаття надійшла до редакції 20.05.2019